

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

PENSION FUND OF UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR ITS REFORMING

Семенець М.А.,

*магістрант кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

У статті розглянуто стан і проблеми функціонування Пенсійного фонду України. Висвітлено необхідність модернізації діяльності Пенсійного фонду України на інноваційних засадах для підвищення ефективності його діяльності. Виділено, що саме ефективна діяльність Пенсійного фонду України є важливою та обґрунтованою необхідністю модернізації системи пенсійного страхування в Україні. Також визначено перспективи, напрями та нові технології модернізації під час реформування системи пенсійного страхування в Україні.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, пенсія, перспективи реформування, модернізація, нові напрями та технології.

В статье рассмотрены состояние и проблемы функционирования Пенсионного фонда Украины. Освещена необходимость модернизации деятельности Пенсионного фонда Украины на инновационных началах для повышения эффективности его деятельности. Выделено, что именно эффективная деятельность Пенсионного фонда Украины является важной и обоснованной необходимостью модернизации системы пенсионного страхования в Украине. Также определены перспективы, направления и новые технологии модернизации при реформировании системы пенсионного страхования в Украине.

Ключевые слова: Пенсионный фонд Украины, пенсионное обеспечение, пенсионное страхование, пенсия, перспективы реформирования, модернизация, новые направления и технологии.

The article deals with the state and problems of the functioning of the Pension Fund of Ukraine. The necessity of modernization of the Pension Fund of Ukraine on the innovative basis for improving the efficiency of its activity is highlighted. It is highlighted that the effective activity of the Pension Fund of Ukraine is an important and justified necessity of modernization of the pension insurance system in Ukraine. The prospects, directions and new technologies of modernization during the reform of the pension insurance system in Ukraine are also defined.

Key words: Pension Fund of Ukraine, pension provision, pension insurance, pension, prospects for reform, modernization, new directions and technologies.

Вступ. У теперішніх умовах фінансової, соціальної та політичної нестабільності проводяться реформи в Україні, зокрема відбувається реформування державної пенсійної системи, якій, своєю чергою, приділяється чимало уваги. Тому що саме пенсійне забезпечення займає одне із важливих місць у динамічному розвитку країни та безпосередньо впливає на рівень життя людей. Саме потреба в цьому виді соціального забезпечення об'єктивно продиктована потребою сучасного суспільства.

Пенсійний фонд України є основою державної системи соціального захисту населення. Цей вид соціального захисту вимагає великого фінансування, оскільки він має найбільше коло одержувачів виплат. Повноцінне функціонування державної системи пенсійного страхування буде можливе тільки за умови повної захищеності від ризиків та загальної фінансової стабільності.

На цьому етапі система пенсійного забезпечення в Україні ґрунтується на засадах солідарності, а пенсійні виплати здійснюються за рахунок бюджету Пенсійного фонду України. Саме Пенсійний фонд України є основним механізмом, через який безпосередньо втілюється в життя державне пенсійне забезпечення.

Постановка проблеми. За останні роки незалежності залишаються відкритими питання дефіциту бюджету в головному державному органі пенсійного страхування України, розбалансованість у розвитку самої системи в частині надходжень і видатків, а якщо конкретніше – це розрив між прив'язкою видатків до надходжень, що на пряму залежить від ВВП.

Окрім того, не меншої уваги потребує демографічна проблема, так зване старіння нації, що спричиняє зменшення частини працюючого населення. Ця проблема, яка щороку зростає, призводить до ще більшого дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Потрібно також

враховувати проблему масової міграції наших неофіційних заробітчан, тіньовий аспект зарплати щодо найманих працівників на теренах України, а також невпевненість отримання пенсії, пов'язану зі збільшенням пенсійного віку та стажу.

Необхідність цієї реформації в Україні підтверджена як вітчизняними експертами, так і експертами міжнародними. Відповідно до висновків фахівців Світового банку потреба в пенсійному реформуванні має обґрунтуватися не лише бюджетними обмеженнями і демографічними проблемами, а й урахувати соціально-економічні зміни, а також ризики і можливості, пов'язані з глобалізацією [1].

З огляду на вищевказане великої важливості на державному рівні набуває питання реформації як національної пенсійної системи, так і Пенсійного фонду України як конкретного органу, що втілює стандарти нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних фахівців значний внесок у дослідження різносторонньої оцінки пенсійної системи в Україні здійснено в працях Л. Городецької, О. Кириленка, Б. Малиняка, В. Мельничука. Проблемам діяльності Пенсійного фонду України та перспективам розвитку присвятили свої роботи О. Тулай, І. Панченко, Б. Зайчук, Б. Надточій, В. Шамрай, В. Скуратівський, С. Тютюнникова, О. Корніюк, І. Гуменик, О. Кириленко, Т. Колеснік-Омельченко, Н. Ткаченко та ін. Свій внесок у дослідження пенсійної проблематики такі зробили закордонні науковці, як: С. Клейн, О. Михаленко, Г. Патлер, О. Руф-Фідлер.

На сучасному етапі особливої актуальності набувають питання діяльності Пенсійного фонду України на інноваційних засадах для підвищення ефективності його діяльності та якості обслуговування громадян з урахуванням умов нового напрямку розвитку суспільних відносин. Незважаючи на значну увагу з боку науковців та практиків до

проблем реформування пенсійного забезпечення в Україні, цьому питанню приділяється не досить уваги.

Метою статті є аналіз фінансового стану, виявлення, розкриття основних сучасних проблем функціонування Пенсійного фонду України як основи системи державного пенсійного забезпечення, окреслення напрямів їх розв'язання та визначення перспектив запровадження нових технологій і модернізацій діяльності в процесі реформування системи пенсійного страхування в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, що здійснює керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України.

Пенсійний фонд України функціонує як фінансово-банківська система, основу бюджету якого становлять виплати підприємств, громадян та видатки із державного бюджету України. Спрямування та координація функціонування здійснюється Кабінетом Міністрів України напряму і опосередковано через Міністра соціальної політики України.

Статус Пенсійного фонду України, порядок функціонування та його завдання викладено в Положенні про Пенсійний фонд України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 р. № 384/2011 [2].

Але разом з тим щодо правового статусу Пенсійного фонду України виникла колізія. Оскільки згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3] Пенсійний фонд є некомерційною самоврядною організацією, водночас у вищевказаному Положенні про Пенсійний фонд України йдеться, що останній є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, котрий реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [6].

Аналізуючи положення вищезазначених нормативно-правових актів, впевнено можна стверджувати, що Пенсійному фонду України таким чином було надано подвійний статус. Такий стан справ нині не надає можливості говорити про нього як про самостійну страхову інституцію.

Розглядаючи показники діяльності Пенсійного фонду України за 2014–2017 роки (Таблиця 1) [4], спостерігається збільшення видатків Пенсійного фонду, адміністративні витрати покликані на виконання функцій органів Пенсійного фонду за зменшення чисельності пенсіонерів.

Така динаміка показників зумовлена низкою явищ, головним із яких є підвищення розміру пенсій. Але зростання адміністративних витрат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду України, перевищують швидкість зростання загальних видатків цього фонду, а в системі адміністративних витрат Пенсійного фонду України найбільшими є витрати на оплату праці з відрахуваннями. Натепер державою втілюються в життя коло заходів щодо зменшення адміністративних витрат Пенсійного фонду України. Урядом розроблено Стратегію модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 р. [8].

Нині розмір пенсії є доволі болючим питанням для українських пенсіонерів. Розглянувши розподіл пенсійних виплат за розмірами станом на 1 жовтня 2017 року (Таблиця 2), можна зробити певний висновок. Наведена інформація свідчить, що національна система пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на принципі солідарності, виступає несправедливою щодо осіб, які сплачували чималу суму внесків пенсійного забезпечення протягом тривалої трудової діяльності. Саме через недосконалість в пенсійній системі України вони несуть втрату у розмірі пенсійних виплат стосовно осіб з меншими трудовими і страховими внесками. Окрім цього, останні позбавлені стимулу збільшувати тривалість та інтенсивність праці.

Здійснення реформ у системі пенсійного страхування має на меті запобігти негативним наслідкам у сфері державних фінансів. На практиці ж країни, які займаються втіленням у життя таких реформ, мають різний рівень проведення пенсійної реформи. Водночас загальним напрямом є зменшення ролі розподільчого рівня пенсійної системи в пенсійному забезпеченні населення і посилення ролі накопичувального пенсійного страхування [9].

З урахуванням наведеного матеріалу, а також підтримуючи думку великої кількості науковців, можна зробити обґрунтований висновок, що система обов'язкового накопичувального пенсійного страхування є альтернативним джерелом залучення коштів для здійснення пенсійних виплат. Відповідно до такої системи особи самостійно формують основу своєї майбутньої пенсії протягом усього трудового стажу. Участь у цій системі дає змогу компенсувати втрачений дохід і забезпечити значно вищі потреби після завершення трудової діяльності.

Також саме ефективне функціонування накопичувального складника пенсійної системи дасть змогу зменшити негатив демографічної проблеми. Важливим буде забезпечення функціонування ефективної системи розрахунку періоду зайнятості, суми зарплати, що нараховується, а також розміру пенсійного внеску, який сплачувався відповідною особою.

Нормативне закріплення пільг певним категоріям осіб за рахунок інших викликає часткове або взагалі повне приховування заробітної плати, що негативно позначаєть-

Таблиця 1

Динаміка показників діяльності Пенсійного фонду України в 2014–2017 рр.

Показники	2014	2015	2016	2017	Приріст, % (в.п.)
Чисельність пенсіонерів, тис. осіб	13533	12147	12296	11 766,8	88,2
Частка видатків Пенсійного фонду України у ВВП, %	15,3	13,4	11,2	9,9	- 5,4 п.п.
Видатки Пенсійного фонду України, всього, млн грн	243477,9	265667,8	253448,6	283168,5	116,3
Адміністративні витрати, пов'язані із виконанням функцій, покладених на органи ПФУ, млн грн	2,301	2,354	2,397	3,060	133,0
Частка адміністративних витрат у структурі видатків ПФУ, %	0,92	0,88	0,95	1,08	+ 0,16 п.п.

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту Пенсійного фонду України [14]

ся на фінансовій стабільності пенсійної системи України. Як висновок можна зазначити, що розмір пенсійного забезпечення має дорівнювати розміру сплаченого страхового внеску.

Відповідно до європейських і міжнародних стандартів правова природа єдиних принципів нарахування пенсій характеризується відсутністю так званих пільгових груп, застрахованих за ступенем захисту у тій самій страховій схемі. Таким чином, зумовлюється рівність та загальність прав застрахованих на матеріальне забезпечення і соціальне обслуговування. Залежність розміру страхових виплат на пряму зумовлена тривалістю страхового стажу, страхових внесків і деяких інших умов, що, своєю чергою, характеризуються принципом солідарності, відповідно до якого обов'язки однаково розподіляються між учасниками соціального страхування.

Наразі хотілося б наголосити, що реформи 2017 року мали позитивні зрушення, але велика кількість питань так і залишились відкритими [7], серед них можна назвати такі:

- Дефіцит збалансованості бюджету Пенсійного фонду України.
- Дисбаланс розвитку пенсійної системи в рамках його дохідної і видаткової частин.
- Демографічна проблема – старіння нації, що сприяє зменшенню кількості працюючого населення та збільшенню, відповідно, осіб пенсійного віку [9].
- Відсутність ефективного й раціонального використання коштів Пенсійним фондом.
- Колізійні питання щодо визначення статусу Пенсійного фонду України.
- Збільшення відсотка безробітних та збільшення трудової міграції.
- Зменшення довіри до Пенсійного фонду України та демократичних та соціальних засад в Україні, пов'язаних зі збільшенням пенсійного віку, відміною статусів стосовно спеціальних пенсій.

Серед чинників, що зумовлюють раніше наголошену проблематику та на які має бути спрямована реформа в майбутньому, можна виділити такі:

- Демографічні тенденції в країні.
- Трансформація соціальних цінностей.
- Динаміка доступності соціальних послуг для пенсіонерів.
- Розвиток ринку праці.
- Проблеми формування ресурсів.
- Динаміка кількості платників внесків і одержувачів пенсій.
- Ухвалення управлінських рішень щодо пенсійного страхування [10].

Реформування пенсійної системи країни з урахуванням екзогенних та ендогенних чинників передбачає не лише вдосконалення підходів до порядку визначення пенсій, їх осучаснення, забезпечення бездефіцитного бюджету Пенсійного фонду України, а й суттєвих зрушень в організації діяльності самого фонду.

Розгляд та систематизація чинників, які мають безпосередній вплив на проведення реформ у сфері пенсійного страхування, дає можливість вибудувати можливі шляхи вирішення таких проблем:

- Проблема – демографічна проблема (старіння нації), зменшення працюючого населення на фоні збільшення чисельності осіб, що потребують пенсійного забезпечення.

Вирішення: результативність останньої може гарантуватися двома умовами: перевищенням чисельності працюючого населення над особами пенсійного віку та добросовісною сплатою страхових внесків.

- Проблема – вікова структура населення.

Вирішення: у цьому контексті зазначено, що нашої державі вигідно мати багато працюючих пенсіонерів, оскільки вони самі собі формують пенсію, яку отримують.

- Проблема – рівень оплати праці, зокрема тінізація (часткова або повна) доходів громадян, а також перекладання особистої відповідальності за власний добробут на державу.

Вирішення: запропоновано на законодавчому рівні розробити процедуру поступового підвищення рівня заробітної плати та збільшення частки останньої у вартості товару чи послуги.

- Проблема – низький рівень доходів серед більшості осіб пенсійного віку.

Вирішення: законодавчо закріпити альтернативним джерелом поповнення Пенсійного фонду України залучення коштів для здійснення пенсійних виплат (систему обов'язкового накопичувального пенсійного страхування).

- Проблема – диференціація розміру пенсійних виплат.

Вирішення: визначення рівного розміру пенсії для осіб, які сплачували рівні внески до системи пенсійного страхування.

При цьому важливо врахувати інтереси всіх учасників пенсійної системи – платників страхових внесків, одержувачів пенсій і соціальної допомоги та держави, уповноваженим представником якої є Пенсійний фонд України [11].

Серед фахівців є думка, що з метою впорядкування регуляторних актів у сфері пенсійного страхування необхідно розробити та прийняти Кодекс законів України про пенсійне страхування, в якому були б чітко прописані пенсійні пільги та преференції.

Висновки. На основі аналізу фінансової діяльності, проблематики та її причин питання щодо реформування Пенсійного фонду України та пенсійної системи можна виділити такі важливі моменти майбутнього удосконалення системи пенсійного страхування:

1. Побудова комплексної системи, що підвищить продуктивність та якість обслуговування у сфері пенсійного забезпечення. Впровадження новітніх технологій адміністрування в Пенсійному фонді, зміцнення та модернізація його інформаційних ресурсів і технічної бази, підвищення ефективності системи управління, перехід на електронний документообіг.

Таблиця 2

Розподіл пенсійних виплат за розмірами станом на 1 жовтня 2017 року

Розмір пенсійної виплати	Чисельність одержувачів	
	тис. осіб	відсотки
до 1 000 грн	83,5	0,7
1 001–1 500 грн	2 691,6	22,9
1 501–2 000 грн	3 940,6	33,5
2 001–3 000 грн	2 627,1	22,3
3 001–5 000 грн	1 668,3	14,2
5 001–10 000 грн	640,1	5,4
понад 10 000 грн	115,6	1,0
Разом:	11 766,8	100,0

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту Пенсійного фонду України [14]

2. Важливою віхою буде також перегляд кадрової політики. Цей момент важливий для забезпечення ефективної діяльності Пенсійного фонду України поряд з успішною роботою з упровадження новітніх інформаційних технологій та сервісів.

3. Поряд з оновленням технічного та програмного забезпечення першочергову увагу слід приділити створенню комплексної системи захисту даних, особливо з огляду на підвищення небезпеки порушення кіберпростору країни.

4. Реалізація завдань щодо створення ринкових елементів обслуговуючої інфраструктури (центрів надання адміністративних послуг та агентських пунктів обслуговування) потребуватиме об'єднання зусиль Пенсійного фонду України з органами центральної та місцевої державної влади [12].

5. Особливої ж уваги у разі проведення реформ заслуговує побудова не тільки правильної стратегії новацій у

сфері пенсійного страхування як нової частини соціального захисту населення, а й правильного інформування населення стосовно останньої. Таке інформування та донесення переваг новітньої системи є важливим саме для працюючого населення для збільшення довіри до Пенсійного фонду України. Щоб це допомогло мінімізувати тінізацію виплати зарплати та сприяти збільшенню видатків з боку підприємств та осіб, які потребуватимуть у майбутньому пенсійного забезпечення.

Однозначним є той факт, що реформація Пенсійного фонду України потрібна нашому суспільству. Чи вирішить вона проблематичні питання та буде носити позитивний характер наразі невідомо. Результат залежить не тільки від обраного напрямку та побудованої стратегії, а від того як, ким та за яких політичних та економічних інтересів буде реалізовуватися відповідна реформа в сфері пенсійного страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Holzmann R. Old Age Income Support in the 21st Century. An International Perspective on Pension System and Reform/R. Holzmann, R. Hinz, H. Von Gersdorff and other. Washington: The World Bank, 2005. P. 10.
- Положення про Пенсійний фонд України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 року № 384/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/384/2011>
- Закон України Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15/page>
- Калашнікова Т.В. Модернізація діяльності Пенсійного фонду України: стан та перспективи. Гроші, фінанси і кредит. 2017 № 19. С. 398–401. URL: <http://global-national.in.ua/archive/19-2017/78.pdf>
- Панченко І.В. Фінансовий стан та основні проблеми діяльності Пенсійного фонду України. Економічний часопис. 2012. № 9–10. С. 45–47.
- Правда про оману Пенсійного фонду України. 29 січня 2018. URL: <http://vyhid-e.org.ua/?p=4470>
- Мельничук В. Пенсійна реформа: спроба № 4. Економічна правда. 11 липня 2017 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/07/11/626962/>
- Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року: Розпорядження КМУ № 672-р від 14.09.2016. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249330909>
- Тулай О.І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України. Проблеми економіки. 2016. № 1. С. 132–139.
- Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія. / О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк, О.В. Петрушка та ін.; за ред. О.П. Кириленко, Б.С. Малиняка. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с.
- Нижик Н.Р. Принципи диференціації пенсійних відносин: окремі аспекти теорії пенсійного права / Н.Р. Нижик, І.О. Гуменюк. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2015. № 2. С. 26–30.
- Надрага В.І. Фінансові ризики розбудови пенсійної системи в Україні: демографічний аспект. Фінанси України. 2015. № 1. С. 79–86.
- Веб-сторінка Пенсійного фонду України. URL: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>
- Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2017 році. URL: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=243697>